

KANONI DOMA- IVANI

KANONI DOMA I VANI

Zbornik radova

Hrvatska manjinska samouprava Budimpešte

Budimpešta, 2010.

Skup su organizirali:

Katedra za slavističku filologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta
„Loránd Eötvös” u Budimpešti
te
Hrvatska samouprava II. okruga

Urednik:

Stjepan Lukač

Likovna izvedba naslovnice:

Katalin Berencsi

Za izdavača:

Anica Németh Petreš

predsjednica Hrvatske manjinske samouprave Budimpešte

KAZALO

<i>Marko Samardžija: Budućnost hrvatskoga</i>	5
<i>István Nyomárkay: Leksikografske zanimljivosti na osnovi</i> <i>Rječnika pomurskih Hrvata</i>	11
<i>Branka Brlenić-Vujić: Hrvatska/europska kratka priča između tradicije</i> <i>i inovacije (Kanon i žanr)</i>	15
<i>Helena Sablić Tomić: Treba li Ivu Andrića vratiti, a Ivana Mesnera upisati</i> <i>u kanon hrvatske književne povijesti?</i>	31
<i>Goran Rem: Romantično tijelo</i>	37
<i>István Vig: Nova vrsta riječi u hrvatskom jeziku</i>	47
<i>Mária Žiláková: Spisovna slovenčina a jej regionálne obmeny</i>	57
<i>Dinko Šokčević: Neki stereotipi koji su postali kanonom u hrvatskoj</i> <i>historiografiji</i>	73
<i>Žuža Meršić: Položaj gradišćanskohrvatskog jezika u zapadnoj Mađarskoj</i>	87
<i>Tomislav Krekić: Utjecaj ilirskog pokreta kod bačkih Bunjevaca u drugoj</i> <i>polovici 19. stoljeća</i>	93
<i>Kristina Katalinić: Mađarska građa u Sušnik-Jambrešićevu <i>Lexiconu latinumu</i>.</i> <i>Leksičke jedinice s oznakama <i>vulgo</i> i <i>peregrine</i></i>	98
<i>Šandor Horvat: Narodna kultura u kanonu i izvan njega kod</i> <i>Hrvata u Mađarskoj (Gradišćanskohrvatski primjeri)</i>	103
<i>Ivona Vegh: Hungarizmi u mjesnom govoru Kotoribe</i>	111
<i>Žagar Szentesi Orsolya: Mađarski gramatički morfem „jel” u zrcalu</i> <i>hrvatskog morfološkog sustava</i>	117
<i>Kristina Glavanić: Nejmački utjecaji u mađarskom mjesnom govoru</i>	128
<i>Sanjin Sorel: Mediteranski pjesnički kanon hrvatskog pjesništva</i> <i>X. stoljeća</i>	135
<i>Zoltán A. Medve: „Treći jezik” i kanon. Nacrt o prevodivosti tekstova</i> <i>László Darvasija, Ádám Bodora i Ottó Tolnaja</i>	145
<i>Sanja Jukić: Kanon panonizma</i>	151
<i>Nikola Tutek: Neke osobine jezika u pisanju riječkih književnika najmlađe</i> <i>generacije</i>	159
<i>Tina Varga Oswald: Uloga fragmenta u mađarskoj kratkoj priči</i> <i>(kanonizacija – dekanonizacija – kanonizacija kratke proze)</i>	168
<i>Orsolya Kálec-Simon: Hrvatski i mađarski fantastičari u kasnoj</i> <i>moderni i postmoderni</i>	180

<i>Zoltán Virág</i> : Postaje vječnog ostajanja (O prozi Erzsébet Juhász)	188
<i>Franciska Čurković-Major</i> : Mađarski pisci na istočnom Jadranu.	
Tragovi hrvatske književnosti u njihovim djelima	195
<i>Jolán Mann</i> : Krležini kanoni mađarske književnosti	203
<i>Mladen Pavičić</i> : Ne samo kanonu. O kriterijima za izbor tekstova za	
<i>Szlovén irodalmi antológia III.</i>	214
<i>Krešimir Šimić</i> : Mavro Vetranović kanonski pisac	221
<i>Anđelka Tutek</i> : Ivan Zakall – žanrovski model crkvenih prikazanja	237
<i>Stjepan Lukač</i> : Kontinuitet pasija	243

POSTAJE VJEČNOG OSTAJANJA (O PROZI ERZSÉBET JUHÁSZ)

Slijed povijesnog kretanja koji rezultira nedostatkom iskustva u uređivanju tradicije, izaziva predosjećaj besperspektivnosti i gubitka čvrstog tla pod nogama pojavljuje se u prozama Erzsébet Juhász (1947–1998) od početka 1970-ih godina kao vezna struktura bitka koji se čini uzdrman u svom organskom jedinstvu, jezičnoj i kulturalnoj sigurnosti. Podrobno odmjeravanje trenutaka ispražnjenosti ugniježđenih u svakodnevni život, osjećaja neuspjeha zbog gubljenja vlastite važnosti i geografsko ocrtavanje razjedinjenosti nacionalnog/manjinskog identiteta, prednosti i nedostataka višestruke razdijeljenosti služi točnom tumačenju gubljenja smisla i rasipanja značenja. Ocrtavanje, otkrivanje ideološkog kreiranja stvarnosti manjinske životne forme, iluzornosti etničkog jedinstva i nepravilnosti prirodne privatne sfere stvara usko tkanje historikuma suprotstavljanja svijetu razaranog kroz niz generacija.

Formalizirana pripovjedačka ja-forma, koja nastoji sintetizirati vrijeme i u stopu prati posljedice raspršenja događaja, kao gramatički medij problematizira se u autoričinoj prvoj knjizi proza *U svjetlu u svjetlo, u tami u tamu* (*Fényben fénybe, sötétben sötétbe*, 1975.). Rekvizite prošlosti, emocionalni kolorit života, „danu situaciju u kojoj se našao govornik i asocijacije koje naviru iz sjećanja, tu retrospektivnu vrtnju slika novele spontano odigravaju odjednom” (Thomka 1980: 170), pojačavajući s uvećanjem radijusa potrage i samopotrage potencijal tradicije koji gradi odnose. U zbirci razdijeljenoj u dva ciklusa, u tekstovima kao što su *Miris naranče, sreća* (*Narancsillat, boldogság*), *I konačno tanke, čiste kriške mojih dana* (*És végül napjaim karcsú, tiszta szeletei*), *Plima i oseka* (*Árapály*), *U svjetlu u svjetlo, u tami u tamu* (*Fényben fénybe, sötétben sötétbe*) i *Bjeginac* (*Bujdosó*) topika tradicija i običaja, iskustveni horizont mjerljivog svijeta snova promalja se umotan u eufemističku košuljicu. Slika pozornice urbanih obreda, uzbudljiv kaos mijenjanja mjesta, panorama međusobno udaljenih prostora zgušnjava se u jedan jedini kontinuum, mijenjajući se u postaju kooptiranog tijela: „Moje ne jako opruženo tijelo uglavljuje se u krajolik kao stijena među stijene. Ispravlja se slika, učvršćuju forme, pa se nanovo mogu povući točne dijagonale udaljenosti između stijena i moga tijela, tijela i neba, tijela i mora, mora, neba i stijena.” (*Plima i oseka*) Krugovi predodžbi sela, gradića i mora rastežu u širinu pokrajine jezično-uporabnih i kulturalnih interferencija, kontrast nadležnih krugova i prebivališta pripomaže iscrtavanju beskonačne tekture diskurzâ.

U uokvirenoj kompoziciji romana *Povijanje* (*Homorítás*, 1980.) izgrađenoj na glazbenim potpornim stupovima uvertire i kode, jedan na drugog naslagani slojevi sjećanja i rječnici jezične (dijalektalne) tendencioznosti funkcioniraju i kao samopredstavljanje ispriповijedanog identiteta: „Samo je onda bio za žaliti i narav-

no komično bespomoćan, kada je govorio s Jenőevima. Uplašeno ih izmjenjujući, govorio je obje varijante njihova jezika kao stranac u čijoj svijesti postoji i jedan treći jezik koji sasvim dobro poznaje.” Upitne postaju nesalomljivost i uspješnost projekcije budućnosti koja izvire iz preplitanja i zajedničkih podrhtavanja vremenskih razina sadašnjosti i prošlosti (usp. Csányi 1981: 284), budući da se na udomaćenim područjima samopronalaženje, imenovanje i određivanje afirmiraju tek djelomično. Progovoaranje, lokalizacija etičkog glasa kojeg se ne može posjedovati, svladati i nadzirati poput vlastitog, ali koji je baš time u stanju stvoriti i održati autonomiju subjekta govora, moglo bi uslijediti pri susretu i vremenskom podudaranju vlastitoga ja i drugog (usp. Dolar 2006: 102–103), kada prisile jezičnih izmjena za prilagođavanjem i zamjenjivanjem, te potonuća u mrak linija porijekla ne bi bili uzrokom neuspjeha u uzastopnim pokušajima prilagođavanja i poistovjećivanja: „Njihovi su pretci, Jenőevi baš isto kao i njegovi, vremenski duga linija miješanja pomađariziranih Bunjevaca, pomađariziranih Nijemaca, odmađariziranih Mađara. Jenőevima se nakon rata (bili su već u podmakloj dobi) rodio sin. Sada je u Austriji, sebe naziva Alexom, o Kristófu Eisingeru pak, koji je i njemu, iz prethodnog naraštaja, pradjed, tvrdi da mu je djed. Nije se imao volje ni nasmijati kada je to čuo. Kakvo besmisleno i žalosno vrludanje po jezicima, u vremenu i prostoru: vječna potraga za domovinom i lutanje. [...] Samo prekrivanje postoji. Strani jezici, ravnodušni četvrtci, utorci i petci, prisutnosti koje se prelijevaju i paraliziraju. Nepotrebne patnje.”

Zaneseno razgledavanje živih slika smrtnosti, motivskog bogatstva pejzaža, mrtvih priroda, portreta, obiteljskih zbirki uspomena, raspletanje rodbinskih niti melankolično je promatranje samoće, sapletanje u čvor neprekidnosti i beskrajnosti, shvaćanje i razumijevanje vremena koje se problematizira u ispreplitanju izostavljanja i pauza. Kontemplativna blokada, paraliziranost svijesti je to, naprezanje da bi se prekoračile čulne granice što se slijeva u čuđenje, u sljepoću kao u posljednje svitanje, u nemogućnost neviđenja, zaleđuje u beskrajan prizor, u skamenjen pogled da bi se udubljenost, povijanje moglo preobraziti u duh i duhovnost jednog vječnog umijeća gledanja (usp. Blanchot 2005: 18). „Kod kuće kod majke i oca već se i iza proljetnog vrta, ne jako razotkrivajući samu sebe, skriva slika jesenjeg vrta. Kao odrastao čovjek se u roditeljskoj kući uvijek osjeća pomalo kao na groblju. Sve pokazuje svoje naličje: cvijeće, ukrasni grmovi, stara stabla, kao rekviziti jednog slijepog, besvjesnog i bezvremenskog postojanja u vječnom kruženju bezrazložnog bujanja i gustog truljenja.” Familijarni rekvizitarij također ima istaknutu ulogu u tri novelistička ciklusa *Lovci na bisere* (*Gyöngyhalászok*, 1984.), u kojima skakutav, sanjalački, zabludjeli pogled zasipa ugažene tragove sjećanja, prelistavanje albuma, slaganje zajedničkih slika, stvaranje površinskog inventara krajolika pokreće pak postupke i tehnike „pretapanja” i „prizivanja” (Radnóti 1991: 187) pri bljesku i fiksiranju montažne strukture marginalnog postojanja.

Kontaminacijska žanrovska struktura *Povijanja* (*Homorítás*) već je učinila vidljivim groteskno zrcaljenje tematskih oblasti kulture malih zajednica, regionaliteta, amaterizma i triangulacijskih točaka couleur locale, saveur locale, esprit

locale. Autoričin sljedeći roman *Diletanti* (Műkedvelők, 1985.) naprotiv maestralno rabi smještanje u ironičnu perspektivu i zauzimanje ironične perspektive toga motivskog kontinuuma. Torture sudbine, podrijetla, izmještenosti iz oblasti materinjeg jezika i životne forme, nevolje kulturalne heterogenosti, konfliktne situacije tuđinstva, bezdomstva, nacionalne pripadnosti predočava i posređuje konfiguracija koja ovjerava plodnost duhovne ravni samoorganizacije i kontekstualnog spontaniteta. „Kontrapunktirajuća, ironična prosudba koja izaziva neodlučnost i ponekad je živahna, a ponekad se grubo izruguje, obogaćuje se kvalitetom samoprovjere i samoprocjene. Subjektivnost koja je pomoću množine postala relativno posredna ipak ima elementaran utjecaj: osoba pripovjedača ne nalazi se izvan granica toga svijeta, nego unutar njega. Iz te istovjetnosti međutim, ne potiče ni pomirenje, ni zadovoljstvo, ni spokoj. Pripovjedačevo kolebanje između prvog i trećeg lica, između prihvaćanja i odbijanja priče i likova nije drugo doli neodlučnost između samoprihvatanja i samoprezira.” (Thomka 1986: 119) Širenje provincijalnosti, asferičnost bačke sredine, figure patnje „s druge strane granice, u domaćoj jami” kao kulturalna sinestezija „mucave horde” i „pravog diletantizma” izbijaju na površinu u pokrajinskom (ob)sceniranju „praznog mjehurića” baštine. Prepuštajući se imperativu vječnog ostajanja, ali osporavajući i procjenjujući monopol institucionaliziranog povijesnog znanja u ime pravičnosti manjinskog sjećanja (Usp. Losoncz 2007: 18).

Životne priče poznatijih novelističkih junaka Kornéla Szentelekyja, europejca iz Sivca, pripovijesti kakve su na primjer *Tilike je već prošao desetu* (*Tilike már tízéves múltott*, 1929.) ili *Dokazati se!* (*Érvényesülni!*, 1933.), na posredne je načine već *Povijanje* utisnulo u vlastito tijelo teksta. *Diletanti* koji rekonstruiraju životni put i karijeru Aurála Sztantitsa nastalog prema emblematičnom liku Kornéla Szentelekyja, afirmirajući poetičke postupke njegova romana *Isola Bella* (1931.) s promjenama međujezičnih kodova dalje obogaćuje i pojačava geste prijema, imitacije, umetanja, što rezultira potpunom olabavljenosti narativnog okvira. Mreža označenih i neoznačenih, direktnih i indirektnih navoda, umetanje i spajanje aluzija, parafraza, privatnih dokumenata i stranih tekstova (Usp. Csányi 2001: 19–20) također osjetljivo slijedi onu varijantu nastavljanja jedne knjige u drugoj, njihove intertekstualne i metatekstualne relacije koja je u hrvatskoj književnosti modernizma i postmodernizma dobila širok prostor u djelima istaknutih predstavnika generacije *krugovaša*, Antuna Šoljana i Ivana Slamniga. U romanu Erzsébet Juhász, u *Diletantima* koegzistiranje nehomogenih tekstova, sprečavanje pravolinijskog vođenja koje stvara priču, rastresanje fabularnih momenata metaforizira operaciju pisanja kao posebnu vožnju. Slično djelu *Bolja polovica hrabrosti* (1972.) Ivana Slamniga u *Diletantima* se na primjer akt čitanja tematizira na taj način što strani, drugi tekst postaje polazište, elementarna jedinica, dio vlastitog teksta, s time da nema ulogu nepokolebljivog autoriteta, nije bezuvjetno objekt obračuna, nego je više tvorac takve površine na kojoj jednakovrijedni tekstualni implantati mogu pružiti mnogo više, dragocjenije (usp. Katušić 2000: 143–147) nadopunjujući ili jačajući jedan drugome funkciju djelovanja.

Semantička konkretizacija protjeranosti, rasutosti, nestajanja, zaboravljenosti razvija se, premošćujući provaliju nedostatka izvornosti, u četiri prozna teksta u knjizi *Nitko nigdje nikad* (*Senki sehol soha*, 1992.) koji s izmjenama točke gledišta u zamjenama tonaliteta rastapaju modalni karakter gramatičke subjektivnosti i množine, međusobno ih sažimajući. Formacije svijesti i frazne strukture prognosti i samoće reflektiraju na razlike u rang u između doma i domovine, stalnog i privremenog mjesta boravišta, na osjetljivost sjajne etničke skale boja, na manjinsku korekciju mita i priču o patnji. Fine kombinacije, ironično nadzirana pregrupiranja, visinska pomicanja u nagomilavanja svakodnevno uobičajenog, pokusnog i slučajnog, ujedinjuju i isprepliću „otpatke jezika rasipane u rječnicima, točke gledišta pripovjedača koje su međusobno proturječne, a ipak se zrcale jedna u drugoj, procese događanja koji prethode jedan drugom, žanrovske izvjesnosti i neizvjesnosti” (Bányai 2000: 31). Ispunjavanje količine slika od niza pokreta, dronjaka svijesti i ostataka građe koji sad ovamo – sad onamo okreću nagomilavanje, suzvučje prošlosti djetinjstva i sadašnjosti periferijalnosti, tijekom obiteljskih pripovijedanja, nije samo kaleidoskopska zrcalna igra povijesnih nepravdi, svijeta vanjštine, taloga događanja tradicije, već i reprezentacija temeljne strukture samopredstavljanja i samoodređenja. Ustrojavanje življenja u sudbinu, ranjiv sustav prostora kretanja individue u stanju je dakle ce(n)zurirati tu poplavu projekcija, tendencija sjećanja, prihvaćanja i odbijanja. Privatno i/ili kolektivno tijelo koje progovara u novelama, kojemu je dano da progovori i koje je oslovljeno, nositelj je jednog takvog identiteta koje je rezultiralo sumiranjem kolektivne, rodoslovne, obrazovne i vizualne okoline (Usp. Belting 2005: 311), a koji se u tampon-zonama kulturalnosti na sjecištu materinjeg i državnog jezika, centra i periferije suočava sa sustavima uvjeta autentičnosti, suverenosti i marginalnosti. Ovo je suočavanje ujedno i grubo suočenje s prostornim dominacijama, anomalijama, fetišističkim karakterom granica i privatnim misterijem samousredotočenosti središta, u kojem se nedostatak, neprestana odsutnost pretvaraju u simboličnu konstantu opijenosti postojanja: „Balansirajući između dviju obala izgubljene prošlosti i nedohvatne budućnosti, stalno iznova mašući iz vječnog niotkuda ipak su to nezaboravni trenuci kada njegov vitak, sjajan lik do kraja razbaruši moju žednu maštu i moja čula – tada proživljavam najživlje, u svojoj savršenoj nepopravljivosti koliko, ta koliko bolno sam odsutna, Jedini moj. Odsutna sam, dakle jesam. Jesam, jer uvijek odasvud, a sada već jednom za svagda evo: odsutna sam.” (*Fatalni nesporazumi* [*Fatális félreértések*])

Paradigma *Nitko nigdje nikad* kao pravilo neprestane izmjene postaja, neprekidnog lutanja, kao princip stava „nisam nikad nigdje” dobiva novo značenje u tekstovima zbirke *Moja bespuća* (*Úttalan utaim*, 1998.) koja sadrži vojvođanske putopise. Rasprostiranje prekomjerne raskalašenosti nasilja u značajnoj mjeri nadopunjuje i presudno preoblikuje potrebu uvijek ostajanja, naslijeđe neudaljavanja. Začepljenje kanala mobilnosti, ograničenje vlastitih prostora, metodički kontrolirana destrukcija šireg doma donosi potpuni raspad nade, najavljuje izostanak, zastoje fantazije: „Tek se sada usuđujem biti svjestan kako sam ja na ovoj graničnoj postaji beznadno, sudbonosno i smrtno pronašao svoju domovinu, koja

moj dom niti je bila, niti će biti, a niti može biti. Kao što beznadno, sudbonosno i smrtno više ne mogu biti doma ni u onoj domovini u kojoj sam se rodio. Jer više ne postoji. Razorili su je. Zidove još ne, oni su se okamenili u neprekoračive granice. Ali razorili su i etnički sastav njezina stanovništva od prije rata, materijalna dobra, etničku i moralnu svijest i sustav vrijednosti.” (*Odsutnost ljubavi živi u nama? [A szeretelenség bennünk van?]*)

Karakterističan sudbinski obrazac *Isole Bella* Kornéla Szentelekyja („Jako je surova stvar ljude ugurati među granice, a možda je vječno isticanje nacionalnih osobina u mnogočemu razlog tomu što ljudi ne razumiju jedni druge, što na granicama stoje s bajunetima i nasjedaju na svako neutemeljeno huškanje”) vraća se s elementarnom snagom u posthumno 2001. objavljenom djelu Erzsébet Juhász. Varijante do krajnosti izobličene ludila ponavljaju se i ponovno čitaju u iskustvu krize i nizu gubitaka kod junaka *Romana granice* (*Határregény*) koje su uzrokovali ratovi u bivšoj Jugoslaviji: „Svo troje je sa strahovitom sigurnošću osjećalo da će prije ili kasnije biti rata. Da je uzaludna svaka samoobmana, racionalna procjena situacije, ljudi su, ako ih organiziraju u mase, u usta im stave lažne parole, sposobni za nemjerljiva, iracionalna i jeziva pustošenja.” U užasu ispražnjenja i raspadanja vrtlog uzvitlanih predodžbi, nevaljanost nekadašnjeg pretjerano didaktičkog školskog gradiva, umjetna opijenost federalističkim načinom života, kao i bolesna pregrijanost ideoloških fraza javljaju se u formi vizualne penetracije i aberacije: „Ta zemlja, u kojoj se rodio, već je započela svoj raspad utapajući se u krvavom pokolju. Tada je sa zaprepaštenjem shvatio kako zapravo nikad nije imao domovinu u pravom smislu te riječi. Uzalud su nastojali da nauči povijest te zemlje, ništa od toga nije zapamtio. Sve je to za njega bilo strano i nezanimljivo. Možda zato što su to u svakom udžbeniku formulirali kao naša domovina. Još u ranom djetinjstvu ta je riječ u njemu budila nekakvo gađenje. U vrijeme kada je polazio treći osnovne postojao je udžbenik Poznavanje prirode. Objavljena je pedesetih godina u neuobičajeno zahtjevnoj izvedbi. S uživanjem ga je prelistavao, gledao slike, tek kada ga je zatvorio, obratio je pažnju na korice. Na njima je bila karta tadašnje Jugoslavije, a ispod nje velikim je slovima pisalo: NAŠA DOMOVINA. Taj potajan osjećaj otuđenosti, unutarnjeg distanciranja koji je od početka bio u njemu uistinu je shvatio kada su započela međusobna huškanja među južnoslavenskim nacijama.”

Povijest nacionalnog pripadanja, kulturalne povezanosti, naginjanja karakteristikama Nijemaca, Bunjevac, Hrvata, Slovenaca i Mađara u obiteljima Sajtos, Bájcics i Patarcsics može se usko povezati s historijama obitelji Szűcs i Ribár iz Szentelekyjeve novelistike, naime i kod jednih i kod drugih lažna iluzija odijeljivanja i usidrenja u пристаниште, manija hvatanja za privid zakrčuju putove duhovnog i duševnog ispunjenja. U mimikriji čestih promjena prebivališta, prilagođavanja i prepisivanja imena, rutinskih kulturalnih prespajanja i mehaničkih prilagođavanja i pokoravanja haba se patina sudbinskih linija, pa tako „zadobivene rane i raspukline na glazuri duševnog svijeta donose deformacije za cijeli život” (Harkai Vass 2007: 93). U kretanju među koordinatama Novog Sada, Subotice, Segedina, Arada, Temišvara, Budimpešte, Bratislave, Beča, Linza, Graza gradski bi prostor mogao

značiti i nešto više od nekakvog geografski i topografski istaknutog i definiranog polja ili površine. On ne bi trebao biti prvenstveno formom zajedničkog življenja, pronalazjenja drugog, područjem okupljanja raznolikosti, nego više kanal za raspodjelu lica i krinki, burza za posudbu i kupoprodaju maski, sakupljalište i odlagalište intersubjektivnosti. Ne bi dakle bezuvjetno trebao biti boravišna zona koju je moguće geografski locirati, nego projekt projekcija, tip naselja koje organizira otvaranje ljudske uzajamnosti omogućujući njezinu potpunu dostupnost (Usp. Flusser 2005: 324–327). Podčinjenost koju su pojačali izgredi vlasti i provincijski rituali, međutim, donose neograničeno širenje bezobzirnosti, umnožavaju gorčinu smještanja pod vlast državnog, ali ne materinjeg jezika, uvodeći patronsku vladavinu apostola provincijalnosti, pa se tako izmjenjuju agora dodira međusobne otvorenosti, gradski pano arhitektonskog identiteta s bizarnim kutovima gledanja u udruživanju jednih protiv drugih, s dijagnozom pomrčine besperspektivnosti. „U nedostatku starih, napuštenih mjesta i poznanstava koji su osiguravali jedinstvo značenja, dominantni postaju bivanje bez doma, osjećaj odsutnosti mjesta, umjesto emocionalnog stanja stalnosti doma, uslijed višekratnog raspadanja kombinacija znakova urezivanih tijekom dugog niza godina, privremenost. Ekvivalencija početnih i završnih događanja gradi se iz miješanja prostorâ i vremenâ, iz vječno ponavljajućih temeljnih povijesnih shema, promjenjive konfiguracije elemenata, višeslojne skale tipičnih iskustava, iz strahovite sličnosti svagdašnjih manjinskih temeljnih doživljaja: gustu mrežu ekvivalencija plete izvanredno tvrd historikum.” (Faragó 2001: 100)

Točno pronalazjenje smjerova koji vode prema naseljima vječnog ostajanja, inicijativa posebne vožnje bitka u vječnom proputovanju i stalnoj zabludi stvaraju u prozi Erzsébet Juhász potpuno novu kvalitetu kretanja prelaženja i vezivanja. Prostorne strukture i postaje marginalne diverzije ni najmanje ne služe kao utočišta manjinske pasionske mistike i/ili mistike prirode. Prodiranje onkraj gustog tkanja ograničavanja, onemogućavanja, jezične i kulturalne netolerancije, etničkog hendikepiranja te silnih povijesnih trauma nisu drugo doli duhovno putovanje kroz stoljeća po nebrojenim rubnim dijelovima Monarhije, Balkana i Srednje i Istočne Europe, akt samorazumijevajućeg upoznavanja i upućenosti lišen svake poze. Postavljanje granica vidljivima i nevidljivima, (arhi)tektonička pomjeranja, snaga upijanja razlike u razini i trampe središta i vanjskih rubova međutim mogu biti toliko oslobađajući, koliko mogu nagovještavati simptome krize. Plodna samoprovjera i predaja znanja, koje održavaju elementarni zahtjev za autonomijom i suverenitetom, s bezobzirom dosljednošću rasvjetljavaju kako je sredina našega prostora rascjepkana regijama i podregijama teren nemilosrdne borbe na čijim se periferijama moderni Zapad muči s mahnitanjem vlastitog povijesnog naslijeđa, a način života na periferiji koji uzrokuje šok, poteškoće u razrješavanju nacionalnih grčeva, jednakost šansi za jedinstvo i različitost, zamjena uloga domorodačkog i pretrpljenog naglašavaju isto to: nesvjesno Europe zapravo se gradi prema uzoru na Balkan, u balkanskom kostimu raznolikosti prihvaća vlastita potisnuća, vlastito potisnuto tuđinstvo (Usp. Žižek: 377).

Prevela s mađarskog: Kristina Katalinić

LITERATURA

- Bányai János: *Mit viszünk magunkkal?* Újvidék, Forum, 2000.
- Belting, Hans: Image, Medium, Body: A New Approach to Iconology. *Critical Inquiry*, 31 (Winter, 2005), str. 302–319.
- Blanchot, Maurice: *Az irodalmi tér*. Horváth Györgyi, Lőrinszky Ildikó, Németh Marcell (ford.), Budapest, Kijarat, 2005.
- Csányi Erzsébet: A regény homorú tükre. *Új Symposion*, 195/196/1981., str. 282–284.
- Csányi Erzsébet: Intertextualitás Szenteleky Kornél Isola Bella című regényében. In: Mózes Huba (szerk.): *A próza intertextualitásának retorikája és pragmatikája*. Miskolc, Egyetemi Kiadó, 2001.
- Dolar, Mladen: *A Voice and Nothing More*. Cambridge-Massachusetts, The MIT Press, 2006.
- Faragó Kornélia: Utószó: Közép-európai határjáték. In: Juhász Erzsébet: *Határregény*. Újvidék, Forum, 2001.
- Flusser, Vilém: The City as Wave-Trough in the Image Flood. Phil Gochenour (trans.), *Critical Inquiry*, 31 (Winter, 2005), str. 320–328.
- Harkai Vass Éva: *Tolsztoj és Kierkegaard Berlinben*. Újvidék, Forum, 2007.
- Katušić, Bernarda: *Slast kratkih spojeva*. Zagreb, Meandar, 2000.
- Losoncz Alpár: Emlékezés, felejtés, nemzet. *Híd*, 10/2007., str. 3–22.
- Radnóti Sándor: *Recrudescunt vulnera*. Budapest, Cserépfalvi, 1991.
- Thomka Beáta: *Narráció és reflexió*. Újvidék, Forum, 1980.
- Thomka Beáta: A távollét szemantikája. *Híd*, 1/1986., str. 115–119.
- Žižek, Slavoj: *The Parallax View*. Cambridge-Massachusetts, The MIT Press, 2006.